

ОӘЖ 72.017.4

СӘУЛЕТТЕГІ ТҮС: ҚАРА ТҮСТІҢ СИМВОЛИЗМІ МЕН ЭСТЕТИКАСЫ

Абдраманова Жанат Муратовна

j.abdramanova_91@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Дизайн және инженерлік графика» кафедрасының аға оқытушысы, магистр, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Мақалада дәстүрлі мәдениеттердегі және қазіргі әлемдегі сәулеттік ғимараттарының түрлі-түсті шешімдері (полихромия) туралы айтылады. Ғимараттар мен құрылыстардың сәулетінде қара түсті (монохромияны) қолдану мәселесі зерттелуде. Сәулет композициясы, қабырғалардың түсі немесе ғимарат қасбеті бөлшектерінің шешімінде қара түстердің қолданылуына байланысты ғимараттың бейнесінің өзгеруі қарастырылған. Қазіргі заманғы сәулет өнеріндегі қара эстетика және әртүрлі халықтардың дәстүрлі сәулетіндегі қара түстің символдық мәні көрсетілген.

Біз қоршаған орта туралы айтқан кезде біз, ең алдымен, уақыт пен кеңістіктегі пәндік, материалдық және заттық әлемді, біздің сезімдерімізге ашық және біздің санамызға әсер ететін дүниелер туралы айтамыз. Сәулет ортасы – бұл материалдық, қозғалмалы, өзгермелі, өмір сүретін кеңістіктің мазмұны, ал сәулеттік кеңістікті тарихтағы түспен толықтыру жиі орын алады. Біздің сәулетте түстің болуын талдау үшін терезеге көріну жеткілікті, және полихромды бояғыш бояулар өзінің барлық сұлулығында тарылады. Сәулеттегі қара түстің эмоционалдық мәні мен символикасын қарастырып көрейік.

Монохромияға жүгінбес бұрын, сәулеттегі түсті пайдалануды талдап көрейік. Полихромды сәулеттің өз тарихы мен ежелгі дәуірге кеткен тамырлары бар. Ең алдымен, бұл тарих өте субъективті, өйткені әрбір жекелеген жағдайда адамның сезімі оның мәдени дәстүрлеріне, жеке тәжірибесіне, эмоциялық жағдайына және, қоршаған сәулет ортасының әсеріне байланысты. Мамандар жүргізген зерттеулер қандай да бір сәулеттік құрылыстың колористік шешімін қабылдау адамнан адамға ауысатынын дәлелдейді, бірақ егер біз оптикалық әсерлер туралы айтатын болсақ, онда олар мүлдем әмбебап: ашық реңдер кеңістікті кеңейтеді және бұрыштарды тегістейді, қараңғы – қарама-қарсы әрекет етеді [1].

«Қара сәулеттің» кең таралуы ғарышты игергеннен кейін мүмкін болды деп болжауға болады. Әлемнің фотосуреттері мен басқа да жарияланымдары түріндегі зерттеуі туралы ақпарат сәулетшіге және оның қоршаған ортаны қабылдауына әсер етпей алмады, сондықтан тек эксперимент пен бейстандартты ойлау ғана емес, сонымен қатар сәулетшілердің ғылымның дамуы да осындай түсті экзерцистерге итермеледі.

Түс коммуникацияның қуатты құралы болып табылады және әрекетке сигнал беру, көңіл-күйге әсер ету, тіпті физиологиялық реакцияға әсер ету үшін пайдаланылуы мүмкін [2]. Оны барлығына түсінікті халықаралық визуалды тіл деп атауға болады [3]. Бірақ біздің түс туралы сезімдеріміз жиі терең жеке және өз тәжірибесі мен мәдениетіне бай. Мысалы, ақ түс көптеген батыс елдерінде тазалық пен кінәсіздікті көрсету үшін қолданылады, ал, ол көптеген шығыс елдерінде аза тұту символы ретінде қарастырылады.

Түстерді қабылдау бірнеше субъективті болса да, әмбебап маңызы бар кейбір түсті әсерлер бар. Мысалы, қызыл назар аударумен, белсенділікпен, агрессиямен, қызғылт сары оған жақын, бірақ теріс қауымдастықтар туғызбайды, жасыл – балғындық және тыныштық. Қара-барлық спектрдің ішіндегі ең жұмбағы боп келеді.

Қара объектілер жарықты жұтып, оны көрсетпейді. Тіпті бұл түс емес, соңғы айтылғанның жоқтығы деп айтуға болады. Қазіргі таңда көптеген адамдар үшін қара-зұлымдық күш түсі ретінде: өлім, аза тұту, ашулану, бақытсыздық дегенді білдіреді. Кейбір ежелгі өркениеттерде ол қарама – қарсы мәнге ие - байлық, денсаулық, өркендеу, жастық және даналықты білдіреді. Қалай болғанда да, қара түс – күшті таңба. Сонымен қатар, оны киім немесе матамен байланысты кез келген өнер үшін пайдалануға болатын ең нәзік, талғампаз тон деп атауға болады. Бұл кез келген басқа тонмен оңай үйлескен түс. Оның икемділігі қара табиғатпен түсіндірілуі мүмкін – басқалармен бәсекелесудің қажеті жоқ, оларды көрудің қажеті жоқ. Жарықтың жұтылу ерекшелігі кез келген басқа тонмен бір деңгейде қабылдауға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, қара тамаша фон болуы мүмкін [4].

Адамның қоршаған ортасындағы, оның ішінде жасанды құрылған сәулет ортасындағы түс ерекше орын алады. Түстік дизайнның мақсаты - декорға ғана қатысты емес, бұл- көңіл-күйге деген психологиялық әсер және адамның қандай да бір түсті қабылдауы. Сәулет ортасының дизайнерінде визуалды ынталандыруды қабылдау, оны өңдеу және гормоналды жүйемен бірге туындаған жауаптар адам денсаулығы үшін ең жақсы мүмкіндіктерді жүзеге асыруды білу мақсаты бар. Бұл медициналық және психиатриялық мекемелер, кеңселер, өнеркәсіптік және өндірістік кәсіпорындар, білім беру мекемелері, қарттар үйлері, түзеу мекемелері және т. б. сияқты әр түрлі жағдайларда аса маңызды.

Сәулет профессоры Суне Линдстрем 1987 жылы: «Әрбір нақты сәулеттік өнім - бұл біз үшін маңызы жоғары, спонтанды эмоционалдық реакция» - деп атап өтті [5].

Жыл сайын жаңа түс трендтері пайда болады . Тіпті егер түс үрдісі қысқа болса да, олар әлі де біздің қауымдастықтарға әсер етеді . Алайда, сәулетшіге бұл түсті үрдістерді ұстану пайдалы емес, өйткені олар психология немесе визуалды эргономиканы ескеруі екіталай.

Қара түс сәулеті сан алуан, онымен туындаған өрнектер мен сезімдер секілді.

Сәулеттің даму тарихы тарихтың белгілі бір кезеңдерінде ғимараттың қара қасбеті бейвербалды белгі болуы мүмкін екенін көрсетеді. Сондықтан қара түске боялған голландтық үйлер тұрғындардың обамен ауырғанын хабарлады. Уақыт өте келе алдын алу құралы эстетикалық талғамның көрінісі болды. Он тоғызыншы ғасырдағы Британдық сәулетшілері қара күйемен күресу құралы ретінде пайдаланды. Сондай- ақ қара түс ғимараттың контекстіне немесе мақсатына байланысты болуы мүмкін.

Монохромды сәулеттің кейбір мысалдарын қарастырайық.

Сурет 1 «Американдық Радиатор» ғимараты, Bryant Park Hotel, сәулетшілер: Раймонд Худ және Джон Хоуэллс, Нью-Йорк, АҚШ, 1924ж.

1 суретте көрсетілген «Американдық Радиатор» ғимараты Нью-Йорктегі алғашқы тіректердің бірі. Дәстүрлі жарқын биік ғимараттар қара құрылыстың жеке құрамына аккомпанемент болды. Олардың шешімінде сәулетшілер готикалық және қазіргі заманғы стильдерді біріктірді. Оған марганец пен мәрмәр үгіндісіне көмкерген қара кірпіш пайдаланылды. Қазіргі уақытта американдық радиатор ғимараты функциясын және атын өзгертті, бірақ қара ғимараттың үлкендігі әлі де оңай танылатын тірекке лайықты болып қала береді .

Сурет 2 Прокуратура ғимараты, Тбилиси, Грузия, 2012 ж.

2 суреттегі прокуратура ғимараты Тбилисиде салынған. Біріктірілген контурмен көмкерілген жылтыр қара көп қабатты құрылым ғимарат функциясына барабар. Тас жолдың жанында ғимараттың орналасуы жобалық топқа жоғары жылдамдықпен өткен кезде де елемеуге болмайтын тартымды қара көлемді жобалау мүмкіндігін берді. Рама мен ішкі әйнектелген нысандар арасында қалған қуыстар олардың деңгейлерінің айырмасымен бірге ғимараттың көру бейнесін қалыптастырады [6].

Сурет 3 Interims Audimax (Аудимакс), Мюнхен, Германия, 2011ж.

3 суретте көрсетілген иілген сәулет үлгісі - Аудимакс ғимараты. Зал жұмсақ фактуралық беттерден жасалған тікбұрышты параллелепипедты құрайды. Шырша

тақтайларының қара түстерін таңдау олардың визуалды тартымдылығымен байланысты. Бірақ мұндай таңдаудың тағы бір себебі болды: ағаш ауа райы жағдайына сезімтал, ал қара түс қартаю процесін аз аңғартады.

Сурет 4 «Қара алмаз» корольдік кітапханасы, Копенгаген, Дания, 1999ж.

4 суретте көрсетілген жағалаудағы құрылыс - Данияның Корольдік кітапханасының жаңа ғимараты. «Қара алмаз» атауын тұрғындар дұрыс емес геометриялық пішін мен терең қара түс үшін берді.

Сурет 5 Лихтенштейннің өнер мұражайы, Вадуц қ., Лихтенштейн, сәулетшілер: Мейнрадо Моргер, Генрих Дегело и Кристиан Керес, 2000ж.

5 суретте Вадуцтағы заманауи өнер мемлекеттік мұражайы, туристік сайттардың бірінің пікірі бойынша ең «ұсқынсыз» ғимараттар тізімінде жетінші болды, бұл тағы да

кабылдаудың субъективтілігін көрсетеді. Көптеген адамдар , әрине, бұл пікірді бөліспейді. Ғимарат құрылымының негізінде қарапайым нысан жатыр – куб. Қасбеттер өзен жағасы қосылған тондалған бетоннан және базальт тастан жасалған монолитті беттер түрінде ұсынылған.

Осылайша, қара сәулеттің стилі мен сипаты ғимараттардың барлық түстерінің әдеттегі фонында бөлектеніп, орынсыз көрінбейді. Терең стандартты емес түс азғыртады және тартады. Оның біреуді қорқытатыны да дұрыс. Қалай болғанда да, қара сәулет ешкімді бейжай қалдырмайды [7].

Зерттеу нәтижесінде келесі қорытындылар жасауға болады. Белгі ретінде қара түс дәстүрлі мәдениеттерде қолданылды, бұл ретте ол батыс және шығыс өркениетінде қарама-қарсы мағыналарға ие болды: аза тұстан даналық пен байлықты белгілеуге дейін. Қара эстетикасында да көп қайшылықтар бар. Біріншіден, оның икемділігі қара түсті кез келген басқа түспен еркін үйлестіруге мүмкіндік береді. Екіншіден, жаңа құрылыс материалдарының фактурасын есепке ала отырып, қазіргі заманғы сәулетте қара түсті пайдалану визуалды әсерлер алуға және жоғары эмоционалдық әлеуетке ие ғимарат бейнесін жасауға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Агостон Ж. Теория цвета и её применение в искусстве и дизайне / Агостон Ж.: Пер. с англ. – М.: Мир, 1982. – 184 с.
2. Величковский Б. М. Психология восприятия / Величковский Б.М., Зинченко В.П., Лурия А.Р. – М.: Изд-во МГУ, 1974. – 245 с.
3. Грибер Ю.А. Цветовое поле города в истории европейской культуры / Грибер Ю.А. – М.: Согласие, 2012. – 304 с.
4. Гутнов А. Э. Мир архитектуры: Лицо города / Гутнов А. Э., Глазычев В. Л. – М.: Мол. Гвардия, 1990. – 350 с.
5. Денисов В. С. Восприятие цвета Часть 1. / В. С. Денисов, М. В. Глазова. – М.: Эксмо, 2009. – 176 с.
6. Ефимов А.В. Цвет в архитектуре и градостроительстве / Ефимов А.В. – М.: Знание, 1981. – 63 с.
7. Серов Н. В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология / Серов Н. В. – СПб: Речь, 2004. – 672 с.